

РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 351.826.8-047.44

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.10>

Олег БАТЮК

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри політології, управління та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Воли, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-2291-4247

Бібліографічний опис статті: Батюк, О. (2021) Щодо розуміння експертизи соціальної безпеки. *Humanitas*, 2, 63–69, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.10>

ЩОДО РОЗУМІННЯ ЕКСПЕРТИЗИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проведення комплексного дослідження розуміння експертизи соціальної безпеки, було можливим завдяки розкриттю основних складових чинників, а саме соціальної безпеки та соціальної експертизи. На основі проведеного наукового аналізу сталих поглядів провідних вчених в царині юриспруденції, політології та соціології на розуміння національної безпеки та її складової соціальної безпеки, автор подав власне визначення розуміння соціальної безпеки. Реалізація соціальної безпеки на особистісному рівні можлива при бажанні та участі у цьому процесі самої особи, реалізації її прагнень до духовного, культурного, матеріального, освітнього, фізичного розвитку, а також добровільному взятті на себе відповідальності за своє життя. Основою, на якій має базуватися такий підхід, є цінність життя людини, громадянина, адже коли сама особа цінує своє життя, вона може цінувати життя інших людей, бо без життя нічого не має і все втрачає сенс.

Охарактеризувавши нормативно-правові акти які регламентують провадження експертної діяльності в Україні, автором було визначено, що на сьогодні спостерігається неузгодженість актів законодавства, що регулюють діяльність окремих суб'єктів експертної діяльності. Крім того, вказані акти мають різну юридичну силу. Зазначені обставини призводять до неможливості здійснення належної організації експертного забезпечення правосуддя на державному рівні та можуть зумовити зростання корупційних ризиків у відповідній сфері державного управління. Крім того, неналежне врегулювання згаданих правовідносин ускладнить здійснення державного контролю у відповідній сфері державного управління з метою забезпечення захисту існуючих та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. У висновках наукової статті подається авторське визначення експертизи соціальної безпеки, предметна сфера експертизи соціальної безпеки та основні етапи її проведення.

Ключові слова: закон, суспільство, держава, громадянин, права, обов'язки, експертиза, безпека.

Oleg BATIUK

PhD in Law, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Political Science, Management and National Security, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-2291-4247

To cite this article: Batiuk, O. (2021) Shchodo rozuminnia ekspertyzy sotsialnoi bezpeky [Regarding the understanding of expertise of social safety]. *Humanitas*, 2, 63–69, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.10>

REGARDING THE UNDERSTANDING OF EXPERTISE OF SOCIAL SAFETY

Carrying out a comprehensive research of the understanding of expertise of social safety was possible through the disclosure of the main components of the factors, namely social safety and social expertise. The author gave his own definition of the understanding of social safety on the basis of the carried out scientific analysis of stable views of leading scientists in the field of jurisprudence, political science and sociology about the understanding of national safety and its component of social safety. Implementation of social safety on a personal level is possible at desire and participation in this process of the person himself, implementation of his aspirations to spiritual, cultural, material, educational, physical development, as well as at the voluntary assumption of responsibility for one's life. The basis on which such an approach

should be based is the value of life of human, citizen, because when a person himself values his life, he can value the lives of other people, because without life, he has nothing and everything loses point.

Characterizing the regulations that govern the conduction of expert activity in Ukraine, the author has determined that today there is inconsistency of acts of legislation that govern the activity of individual subjects of expert activity. In addition, the specified acts have different legal force. The specified circumstances lead to the impossibility of carrying out proper organization of expert support of justice at the state level and may cause an increasing of corruption risks in the relevant area of public administration. In addition, improper regulation of the mentioned legal relations will complicate carrying out state control in the relevant field of public administration in order to ensure the protection of existing and restoration of violated rights, freedoms and legitimate interests of human and citizen. The author's definition of expertise of social safety, the subject area of expertise of social safety and the main stages of its carrying out are provided in the conclusions of the scientific article.

Key words: law, society, state, citizen, rights, responsibilities, expertise, safety.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність обраної теми визначена тим, що соціальна безпека є одними із складових елементів (видом) національної безпеки яка 14 вересня 2020 року була нормативно оновлена прийняттям Стратегії національної безпеки України, під назвою безпека людини – безпека країни, Указом Президента України № 392/2020 [1, с. 1]. У сучасному українському суспільстві в громадянському та політичному житті притаманна швидка динаміка яка стрімко змінює такі сфери як економічну, соціальну та гуманітарну. Саме ці сфери прямо впливають на формування соціальної безпеки як складової національної безпеки держави. Постійні протистояння політичних інститутів досить широко використовують українську громадськість у соціальних акціях, протестах, мітингах, конфліктних випадках які прямо чи опосередковано стають прямою загрозою демократичним та соціальним перетворенням в українському суспільстві. Саме тому забезпечення соціальної безпеки та стабільності, можливе через зміцнення економічних та політичних чинників, повинно стати основним вектором розвитку Української держави. Реалізація потреби у безпеці та відчуття соціально-економічної захищеності є одними із першочергових і необхідних умов для розвитку громадянина та нації загалом. Саме через задоволену потребу в безпеці громадянин прагне до соціального та сталого розвитку у житті в державі, а негативні зміни (фінансові, соціальні, політичні, психологічні тощо) сприймаються як щось загрозливе, що може порушити це відчуття безпеки. Соціальна безпека громадянина тісно і глибоко пов'язана із соціальною безпекою суспільства та держави. Вони взаємозалежні, а зміни однієї з них впливають на інші складові одночасно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковим дослідженням з питань національної безпеки у соціальній сфері було присвячено чимало робіт таких науковців як О. Арламов, А. Баланда, О. Білорус, В. Білоус, В. Близнюк, І. Гнибіденко, Т. Завора, Д. Зеркалов, О. Ілляш, Т. Момот, В. Мунтіян, О. Коваль, А. Колот, В. Куценко, О. Новікова, В. Онищенко, В. Роговий, Д. Стеченко, В. Скуратівський, В. Удовиченко, А. Халецька, О. Чепурний. Проте варто зауважити, що питанням експертизи соціальної безпеки не були предметом наукового дослідження.

Мета дослідження. В положеннях даного наукового дослідження ставимо за мету здійснити огляд наукових думок провідних вчених юристів та соціологів на проблемні питання розуміння соціальної безпеки та соціальної експертизи та на цій основі визначити авторське поняття експертизи соціальної безпеки.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Розкриваючи проблему розуміння експертизи соціальної безпеки, вважаємо за доцільно спочатку проаналізувати дві основні її складові поняття соціальна безпека та соціальна експертиза. Поняття соціальної безпеки почало формуватися з кінця 90-х років ХХ століття. Зокрема, вперше поняття задекларовано у Копенгагенській декларації про соціальний розвиток (1995), яка стосується соціальних аспектів сталого розвитку забезпечення соціальної безпеки у світі. Саме у п. 5 цієї декларації зазначено: “Ми поділяємо переконаність в тому, що соціальний розвиток і соціальна справедливість необхідні для забезпечення і підтримки миру і безпеки всередині наших країн і в стосунках між ними. У свою чергу, соціальний розвиток і соціальна справедливість не можуть бути досягнуті під час відсутності миру і безпеки або в умовах

відсутності поваги всіх прав людини і основних свобод. Ця найважливіша взаємозалежність була визнана 50 років тому в Статуті Організації Об'єднаних Націй (995_010) і з тих пір ще більше посилилася» [2, с. 1].

Концептуальну основу сучасного розуміння сутності соціальної безпеки у нормативно-правовій базі України започатковано у 1990 р. в Декларації про державний суверенітет України [3, с. 1]. Соціальної безпеки держави при цьому розглядається як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів як особи, так і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз. В історичному аспекті варто також згадати й про нормативно-правовий документ у сфері соціальної безпеки як Постанова Верховної Ради України «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16 січня 1997 року N 3/97-ВР [4]. Варто погодитись із авторами монографії «Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти» Онищенко В.О., Завора Т.М., Чепурний О.В., що концепція національної безпеки України, відіграла значну роль у формуванні й здійсненні державної політики щодо захисту її національних інтересів у політичній, економічній, соціальній та інших сферах національної безпеки, але поява нових зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, викликана змінами в економічному та соціальному розвитку держави, диспропорціями у соціально-економічному розвитку регіонів, потребувала коректив і в законодавстві. Конкретизація цих положень вимагає врахування регіональної специфіки формування соціальної політики в системі загальнодержавних та регіональних пріоритетів економічного розвитку [5, с. 12].

Доцільно також проаналізувати положення чинного Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року [6], в якому не має чіткого визначення соціальна безпека, проте подається у п. 3 та п. 23 ч. 1 ст. 1 розуміння двох основних складових соціальної безпеки, а саме: громадська безпека і порядок - захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють

узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз [6].

Підтримуємо точку зору О.П. Коваль, що термін «соціальна безпека» зафіксовано на нормативному рівні. Так, згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [7], «соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни». Термін «соціальна безпека» в розумінні дослідників зазвичай має два трактування: традиційне (відсутність загроз для соціуму) та альтернативне (відсутність загроз з боку соціуму). Соціальна безпека у традиційному розумінні (соціальна безпека для соціуму) – це відсутність загроз здоров'ю та життю людини. Соціальна безпека в альтернативному розумінні (соціальна безпека з боку соціуму) – це відсутність загроз національній безпеці з боку власних громадян. Обидва види соціальних загроз тісно пов'язані одна з одною, при цьому одна породжує іншу, утворюючи замкнене коло. Але первинною слід вважати соціальну безпеку для соціуму [8, с. 59, 64].

Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. у науковій праці «Соціальна політика» роблять спробу визначити поняття «соціальна безпека» не за змістом його розділів, а в глосарії для полегшення орієнтиру використаної ними термінології. Так, під соціальною безпекою вони розуміють стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкістю щодо впливу чинників, які підвищують соціальний ризик [9, с. 328].

Досить слушно є думка Сидорчук О.Г. що проблематика соціальної безпеки привертає дедалі більшу увагу вчених, адже в її основі лежить захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, які забезпечують соціальний прогрес та економічний розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних і потенційних загроз національним інтересам у соціальній сфері, створення умов сталого розвитку. Концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в Україні розкривають мету, принципи, основні напрями, критерії досягнення та механізми забезпечення соціальної безпеки, соціальні інтереси її суб'єктів – людини, суспільства, держави, що створює умови для формування Стратегії. Соціальна безпека – це стан і можливості захищеності соціальних інтересів людини, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз соціальній та національній безпеці через систему державного регулювання. [10, с. 177–178].

Проаналізувавши нормативно-правові документи та погляди науковців на поняття соціальна безпека приходимо до власного розуміння даного поняття. Так під соціальною безпекою, ми розуміємо, обов'язкову складову національної безпеки, яка відображає стан захищеності соціальних інтересів громадян держави, іноземців та осіб без громадянства які знаходяться на її території, а також соціальних груп та суспільства в цілому.

Термін соціальна експертиза доцільно проаналізувати як другу складову поняття експертиза соціальної безпеки. Так у науковій літературі зустрічаємо різнопланові визначення соціальної експертизи. Балакірева О.Н., вважає, що соціальна експертиза (оцінка) – це «соціальне дослідження, що включає: діагностику стану соціального об'єкта; встановлення достовірної інформації про нього і його соціальне оточення; прогнозування його можливостей змінюватися та впливати на інші соціальні об'єкти; розробку рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень і соціального проектування» [11, с. 126–131].

Саєнко Ю.І. під соціальною експертизою він розуміє експертну процедуру оцінки, аналізу та прогнозу соціальних аспектів будь-якої ситуації, оцінка, аналіз та прогноз соціальних наслідків програм і проектів, що розробляються та впроваджуються, а також рекоменда-

ції щодо запобігання або подолання негативних наслідків [12, с. 5]. На наш погляд досить вдале тлумачення дав професор Саєнко Ю.І., який зазначив, що соціальна безпека та соціальні ризики – соціальна експертиза як інструмент оцінювання та передбачення соціальних ризиків полегшує локалізацію та уникнення їх і цим самим підвищує рівень соціальної безпеки [13, с. 307].

На наш погляд варто погодитись із Білоус Т.М., що наразі експертні оцінки є одним із джерел для аналізу соціальних змін, що відбуваються. Сьогодні в суспільстві можна спостерігати глибокі, а головне прискорені соціальні трансформації, коли принципово змінюються соціальні структури та інститути. Суспільні та групові ефекти соціальних зрушень потребують постійного спостереження задля адекватної оцінки характеру та напрямку соціальних змін, урахування їх у практиці поточного соціального управління та розроблення стратегії суспільних реформ [14, с. 96].

В зарубіжних наукових джерела під соціальною експертизою розуміють дослідження, що ґрунтується на експертних оцінках, важкоформалізованого завдання, що стосується ходу реалізації та соціальних наслідків діяльності людей і організацій, в тому числі програм і проектів, а також конкретних соціальних ситуацій з метою формування вихідних матеріалів (аргументів вибору) для прийняття, контролю реалізації та коригування управлінських рішень, погодившись з громадськими інтересами і пріоритетами соціальної політики [15, с. 26].

Доцільно констатувати, що у нормативно-правових актах України відсутнє визначення соціальної експертизи. Про те, подається визначення судової експертизи та перелік її нормативно-правового забезпечення щодо її проведення, а саме: Закон України «Про судову експертизу» [16], Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [17] Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [18] Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів [19]

ВГСУ. Інформаційний лист. Про деякі питання, пов'язані зі строками проведення судових експертиз [20].

Проводячи аналіз зазначених вище нормативно правових актів, вважаємо за доцільне доповнити п. 1.2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень підпунктом 1.2.6. Психологічна та соціальна. Оскільки метою соціальної експертизи є встановлення відповідності діяльності органів державної влади та інших соціальних інститутів соціальним інтересам громадян і завданням соціальної політики, формування пропозицій для досягнення такої відповідності.

Вважаємо, що в умовах українського сьогодення не варто недооцінювати практичну складову соціальної експертизи, яка на наш погляд спрямована на аналіз об'єктів громадянського суспільства, які відображають причини і наслідки, стан і динаміку соціального розвитку.

Вважаємо що державна політика в умовах відкритого зовнішнього протистояння повинна бути спрямовується на вирішення конкретної проблеми, наприклад повернення окупованих територій України, з цією метою соціальна експертиза повинна дослідити готовність українського суспільства до рішучих дій з вирішення даної проблеми, а також готовність громадян України які проживають на тимчасово окупованій території сприяти своїми діями українській владі вирішити дану проблему. І нарешті, суспільна (державна) політика – це наявність системи та узгодженості. Вона зводить різні заходи у єдину систему, а тому зачіпає інтереси різних учасників. Щоб така політика була дієвою та передбачуваною, до процесу її створення мають бути долучені різні суб'єкти і не обов'язково лише ті, які несуть пряму відповідальність за її здійснення. Наприклад, Міністерство транспорту, розробляючи політику в сфері пасажирських перевезень, має уявляти позицію, бачення, очікування власне самих пасажирів, перевізників. При цьому інтереси цих груп можуть бути інколи діаметрально протилежними: перевізники прагнуть рентабельності свого бізнесу, що вимагатиме підвищення вартості проїзду, а, наприклад, студенти, виступатимуть за збереження пільг, що потребуватиме в свою чергу додаткових витрат з державного бюджету. Щоб виробити цілісну

державну політику у цій сфері, необхідно буде вдатися до узгоджень та консультацій. Це в свою чергу вимагатиме встановлення певного порядку між різноманітними учасниками процесу політики.

Висновки результатів дослідження. Провівши наукове дослідження щодо розуміння експертизи соціальної безпеки варто узагальнити наступні висновки.

Під експертизою соціальної безпеки ми розуміємо, комплексне експертне дослідження сутність якого полягає у дослідженні впливу політичних, технічних, економічних, соціальних новацій на становище громадян держави, населення в цілому або його окремих соціальних груп, з метою формування безпечного соціального середовища як складової національної безпеки.

На наш погляд, саме предметна сфера експертизи соціальної безпеки повинна бути направлена на дослідження цілої низки питань спрямованих на подолання розривів (невідповідностей і протиріч, що можуть призвести виникненням конфліктних ситуацій, соціальної напруги у сфері соціальної безпеки) між нормативно-правовим і організаційно-управлінським забезпеченням управління в соціальній сфері і реаліями життя в контексті соціальної безпеки.

Вважаємо, що проведення експертизи соціальної безпеки повинно відбуватися в декілька етапів. По-перше, підготовчий етап, під час якого здійснюється планування експертизи соціальної безпеки, визначається об'єкт (об'єкти), предмет, мета експертизи, за необхідності готується відповідні письмові запити.

По-друге, «польовий етап», під час якого власне збирається інформація, аналізуються отримані дані, готуються експертні висновки та готуються рекомендації;

По-третє, заключний етап, під час якого розроблені рекомендації спрямовуються до відповідних державних інституцій. Саме на даному етапі необхідно проводити моніторинг дотримання усіх процедур державними інституціями: від розгляду ним пропозицій до оприлюднення результатів такого розгляду;

По-четверте, етап моніторингу впровадження державними інституціями прийнятих рекомендацій за результатами експертизи соціальної безпеки.

Незважаючи на можливість широкого застосування і практичну потребу проведення експертизи соціальної безпеки, її методологічне та методичне оформлення, а також нормативне та правове забезпечення в нашій країні, можемо сміливо констатувати знаходяться все ще в ста-

дії розробки. Багато питань носять дискусійний характер або мають досить фрагментарну теоретичну та емпіричну базу дослідження. Частково ці обставини, на наш погляд, є причиною відсутності розгорнутої навчальної літератури з питань експертизи соціальної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратегія національної безпеки України. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 18.03.2021 р.)
2. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток. Прийнята 01.01.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505#Text (дата звернення 18.03.2021 р.)
3. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята 16.07.1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення 18.03.2021 р.)
4. Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року N 3/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 18.03.2021 р.)
5. Онищенко В.О., Завора Т.М., Чепурний О.В. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015 274с.
6. Закон України «Про національну безпеку України» прийнятий 21 червня 2018 року № 2469-VIII із змінами та доповненнями станом на 24.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 18.03.2021 р.)
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277.
8. Коваль О.П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». *Стратегічні пріоритети*, № 2 (39), 2016 р. С. 58–65.
9. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. Київ: УАДУ, 1997. 360 с.
10. Сидорчук О.Г. Стратегія соціальної безпеки України: послідовність формування та напрями реалізації. *Проблеми економіки* № 1 (39), 2019. С. 176–183.
11. Балакірева О. Соціальний моніторинг як засіб розробки, оцінки ефективності та модернізації соціальної політики. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*. Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, 1999. с. 126–131.
12. Соціальна експертиза в Україні: методологія, методика, досвід впровадження. За ред. Ю.І. Саєнка. Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2000. 194 с.
13. Методологія та методика визначення інтегральних соціальних показників. Відп. ред. Ю.І. Саєнка. Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2004. 372 с.
14. Білоус Т.М. Соціальна експертиза: сфера застосування та особливості відбору експертів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015 №3 (28). С. 94–101.
15. Власова Т.В., Сушинская М.Д. Социальная экспертиза: Учебное пособие. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2009. 152 с.
16. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII із змінами та доповненнями станом на 01.01.2021р., підстава - 1082-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 18.03.2021 р.)
17. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 18.03.2021 р.)
18. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11> (дата звернення 18.03.2021 р.)
19. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> (дата звернення 18.03.2021 р.)
20. ВГСУ. Інформаційний лист. Про деякі питання, пов'язані зі строками проведення судових експертиз. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_348600-08 (дата звернення 18.03.2021 р.)

REFERENCES:

1. Stratehiianatsionalnoi bezpeky Ukrainy. Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020 [National Security Strategy of Ukraine. By the Decree of the President of Ukraine of September 14, 2020 № 392/2020]. *president.gov.ua* Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].

2. Kopenhahenska deklaratsiia pro sotsialnyi rozvytok. Pryiniata 01.01.1995 r. [The Copenhagen Declaration on Social Development. Adopted 01.01.1995]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505#Text [in Ukrainian].
3. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy. Pryiniata 16.07.1990 r. [Declaration of State Sovereignty of Ukraine. Adopted 16.07.1990] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> [in Ukrainian].
4. Pro kontseptsiiu (osnovy derzhavnoi polityky) natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 16 sichnia 1997 roku N 3/97-VR [On the concept (foundations of state policy) of national security of Ukraine. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of January 16, 1997 No. 3/97-VR] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Onyshchenko, V.O., Zavora, T.M., Chepurnyi, O.V. (2015) *Sotsialna bezpeka rehionu: teoretychni ta prykladtsi aspekt* [Social security of the region: theoretical and applied aspect] Poltava: PoltNTU [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» pryiniaty 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 24.10.2020 r. [Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” adopted on June 21, 2018 № 2469-VIII as amended and supplemented as of 24.10.2020] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277. [On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated 29.10.2013 № 1277] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
8. Koval, O.P. (2016) Semantyka ta sutnist termina «sotsialna bezpeka». [Semantics and essence of the term “social security”]. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, 2(39), 58–65 [in Ukrainian].
9. Skurativskiy, V., Paliy, O., Libanova, E. (1997) *Sotsialna polityka* [Social policy]. Kyiv: UA DU [in Ukrainian].
10. Sydoruk, O.H. (2019). Stratehiia sotsialnoi bezpeky Ukrainy: poslidovnist formuvannia ta napriamy realizatsii [Social security strategy of Ukraine: sequence of formation and directions of implementation] *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, 1(39), 176–183 [in Ukrainian].
11. Balakirieva, O. (1999) Sotsialnyi monitorynh yak zasib rozrobky, otsinky efektyvnosti ta modernizatsii sotsialnoi polityky [Social monitoring as a means of developing, evaluating the effectiveness and modernization of social policy]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva – Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society* (pp. 126–131). Kharkiv: Vydavnychiy tsentr Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina [in Ukrainian].
12. Saienko, Yu.I. (Ed.). (2000) *Sotsialna ekspertyza v Ukraini: metodolohiia, metodyka, dosvid vprovadzhennia* [Social expertise in Ukraine: methodology, methodology, implementation experience]. Kyiv: In-t sotsiolohii NANU [in Ukrainian].
13. Saienko, Yu.I. (Ed.). (2004). *Metodolohiia ta metodyka vyznachennia intehralnykh sotsialnykh pokaznykiv* [Methodology and methods of determining integrated social indicators]. Kyiv: In-t sotsiolohii NANU [in Ukrainian].
14. Bilous, T.M. (2015) Sotsialna ekspertyza: sfera zastosuvannia ta osoblyvosti vidboru ekspertiv. Social expertise: scope and features of expert selection. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 3(28), 94–101 [in Ukrainian].
15. Vlasova, T.V., Sushchynskaia, M.D. (2009) *Sotsyalnaia ekspertyza: uchebnoe posobyie* [Social examination: Textbook]. SPb.: Yzd-vo SPbHUEF [in Russian].
16. Zakon Ukrainy “Pro sudovu ekspertyzu” vid 25 liutoho 1994 roku № 4038-XII iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 01.01.2021r., pidstava – 1082-IX [Law of Ukraine “On Forensic Examination” of February 25, 1994 № 4038-XII as amended and supplemented as of 01.01.2021, grounds – 1082-IX] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> [in Ukrainian].
17. Instruksiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert research] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> [in Ukrainian].
18. Instruksiia pro osoblyvosti zdiisnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti atestovanyamy sudovymy ekspertamy, shcho ne pratsiuut u derzhavnykh spetsializovanykh ekspertnykh ustanovakh [Instruction on the peculiarities of carrying out forensic activities by certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11> [in Ukrainian].
19. Polozhennia pro ekspertno-kvalifikatsiini komisii ta atestatsiiu sudovykh ekspertiv [Regulations on expert-qualification commissions and attestation of forensic experts] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> [in Ukrainian].
20. VHSU. Informatsiinyi lyst. Pro deiaki pytannia, poviazani zi strokamy provedennia sudovykh ekspertyz [HCSU. Information sheet. About some issues related to the timing of forensic examinations] *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_348600-08 [in Ukrainian].